Bitka za Staljingrad (1942.1943.)

Kovač, Patrik

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:314700

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

PATRIK KOVAČ

Bitka za Staljingrad (1942. – 1943.)

Završni rad

Pula, 2016.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

PATRIK KOVAČ

Bitka za Staljingrad (1942. – 1943.)

Završni rad

JMBAG: 0313006488, redoviti student

Studijski smjer: prediplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Igor Duda

Sumentorica: dr. sc. Iva Milovan Delić, v. asist.

Pula, rujan, 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Patrik Kovač, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, 22. rujna 2016.

_____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Patrik Kovač dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Bitka za Staljingrad (1942.-1943.)* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Student:

U Puli, 22. rujna 2016.

_____

Sadržaj

Uvod 6
1. Istočno bojište u Drugom svjetskom ratu 7
1.1. Vojna tehnologija 9
1.2. Staljingrad 12
2. Napad na Staljingrad 13
2.1. Operacija Plavo 14
2.2. Otpor Sovjeta – vojnika i civila 15
2.3. Borbe unutar grada 16
3. Sovjetska protuofenziva 20
3.1. Operacija Uran 21
3.2. Kapitulacija Paulusove 6. armije 22
3.3. Operacija Prsten 24
4. Velika pobjeda Sovjeta 25
5. Posljedice napada na Staljingrad 26
Zaključak 28
Literatura 29
Sažetak 30
Abstract 31

Uvod

U ovom ću radu govoriti o bitci za Staljingrad koja predstavljala važnu psihološku prekretnicu Drugoga svjetskog rata. Staljingrad je bio krajnja točka prodora njemačkog Wehrmachta duboko u teritorij SSSR-a. Operacijom Barbarossa, Adolf Hitler nije ostvario svoje ciljeve. Zbog bogatih naftnih polja i ruda koje je posjedovao SSSR, Hitler je pripremio novu ofenzivu pod nazivom operacija Plavo, a koja će predstavljati Bitku za Staljingrad (17. VII. 1942. – 2. II. 1943.). Bitka je promijenila naličje Drugog svjetskog rata – mit o nepobjedivosti njemačke vojske ondje je nestao. Nevjerojatnim otporom i voljom Sovjeti su uspjeli slomiti Nijemce koji su doživjeli svoj prvi veći poraz na razini armije. Od tada, strateška se premoć na Istočnom bojištu počela okretati u korist Sovjeta.[1]

„Ulica ne mjerimo više metrima već truplima ... Staljingrad više nije grad. Danju je golem oblak dima i plamena koji zasljepljuje ; to je velika peć osvijetljena odrazom vatre. Kad dođe noć, jedan od onih koji uništava zavija kroz krvave noći. Psi skaču u Volgu i očajno plivaju na suprotnu obalu. Noći Staljingrada su teror za njih. Životinje bježe iz ovog pakla; ni najtvrđe kamenje ne može podnijeti dugo; samo muškarci mogu izdržati.“[2] Važno je napomenuti kako je bitka za obje strane bila vrlo teška. Unatoč velikom broju žrtava s obje strane, može se reći da su Sovjeti iz bitke izašli kao stvarni pobjednici iz razloga što su nanijeli prvi teški poraz Hitleru te moralno iscrpili Nijemce.[3]

[1] „Battle of Stalingrad*“,* http://www.history.com/topics/world-war-ii/battle-of-stalingrad, 18. 3. 2016.
[2] Hastings, Max, *All hell let loose: The World at War: 1939-1945,* Knopf, New York, 2011., 222.
[3] Boffa, Giuesppe, *Povijest Sovjetskog Saveza*, Otokar Keršovani, Opatija, 1985, 64-65.

1. Istočno bojište u Drugom svjetskom ratu

Ribbentrop-Molotovljevim paktom, poznatijim kao Paktom o nenapadanju 1939. dogovorili su se Adolf Hitler i Josef Staljin za podjelu Istočne Europe, te su postigli sporazum o gospodarskoj i vojnoj suradnji. Iste godine sklapaju drugi Ribbentrop-Molotovljev sporazum o prijateljstvu. Vojnička i politička suradnja ovih dviju država nestaje 22. VI. 1941. kada je Hitler napao Staljina s više od 250 divizija koje su krenule prema najvažnijim gradovima Sovjetskog Saveza.[4] O napadu na Sovjete već se raspravljalo 1940. godine, kada je Alfred Jodl izjavio da Hitler želi napasti SSSR. Hitlerov general, Franz Halder zabilježio je Hitlerove riječi, kada je rekao: „Uništiti Rusiju da ne uzmogne više opstojati. To je cilj“.[5] Uvjerljivom 21. vojnom direktivom Hitler je naredio napad na SSSR pod tajnim imenom operacija Barbarossa. Cilj operacije bio je uništavanje Crvene armije te osvajanje glavnih područja SSSR-a. Hitler je htio tada osvojiti najveće ruske gradove: Moskvu, Lenjingrad i Kijev. U rano jutro 22. VI. 1941. započela je velika invazija na Sovjetski Savez s vojskom od 3.300.000 ljudi koji su bili poduprti s više od 3.000 tenkova te istim brojem zrakoplova.[6]

Napad Nijemaca rezultirao je potpunom dezorganizacijom Crvene armije te izostankom koordinacije obrane. Nijemci su napredovali s tri njemačke grupe armija, a to su bile armija Sjever, Jug i Centar. Grupa armija Sjever bila je pod vodstvom maršala Rittera von Leeba. Njemu je bilo zadano da osvoji Lenjingrad. Grupa armija Jug imala je za cilj osvojiti Kijev, a vodio ju je maršal Gerd von Rundstedt. Grupu armija Centar vodio je feldmaršal Fedor von Bock koji je imao za cilj osvojiti Moskvu.[7]

Razlozi njemačkog napredovanja ležali su u tome da Crvena armija nije imala izvršni organ za koordinaciju djelovanja vojnih okruga na koje je zemlja bila podijeljena. Prvi takav uspostavljen je 26. VI., a nešto kasnije je uspostavljen Državni komitet obrane, te su formirane grupe armija, nazvane „frontovi“, koje je Staljin

[4] Sulzberger C.L., *Drugi svjetski rat*, Marjan Tisak, Zagreb, 1982., 249-251., Werth, Alexander*, Rusija u ratu 1941-1945*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1979., 50-53.
[5] Sulzberger, 249.
[6] Mann, Chris (ur.), *Velike bitke Drugog svjetskog rata*, Znanje, Zagreb, 2014.,44-48.
[7] Beevor, Antony, *Stalingrad*, Penguin Books, London,1998., 12-21., Sulzberger, 254-255.

podijelio na četiri sektora.[8] Sjeverozapadni front imao je zadatak da zaustavi njemačka gibanja prema Lenjingradu, zapadni front prodor prema Moskvi, dok je jugozapadni front imao zadaću zaustaviti gibanja prema Ukrajini, a ona posebna trupa južnog fronta prodiranje prema Crnom moru.[9] Provedena je i reorganizacija vrhovnog ratnog tijela poznatog kao Stavka. Reorganizacija je provedena tako da bi se bolje koordinirala obrana Sovjeta, jer je sovjetska ratna organizacija imala ozbiljnih nedostataka: stvoreno je više izvanrednih programa, a sva se vlast dala u ruke Državnom komitetu obrane, na čijem je čelu bio Staljin, koji je bio ovlašten da daje naredbe bilo kojoj organizaciji. Kasnije je Staljin preuzeo i Komesarijat za obranu i bio proglašen Vrhovnim zapovjednikom. Prva zadaća Stavke je bila da se pokrene ratna proizvodnja.[10] Stvoreni su razni evakuacijski planovi, koji su imali za cilj pomicanje težišta sovjetskog gospodarstva dalje na istok, dakle evakuaciju onih dijelova koji su bili u europskom dijelu Sovjetskog Saveza.[11] Staljin 25. VIII. 1941. godine osniva pozadinsku komandu Crvene armije tako da bi osigurao pomoć u opskrbi i tzv. unutarnju vojsku. Obruč oko Lenjingrada sve se više stezao te 1. IX. Nijemci bombardiraju grad artiljerijom. Novi general Georgij Žukov stiže u Lenjingrad 9. IX. i počinje pretvarati grad u golemu tvrđavu.[12]

Napad na Moskvu bio je planiran za 2. X. pod tajnim imenom operacija Tajfun.[13] Budući da je Staljin saznao da Japan neće napasti Sovjetski Savez, pomoću svojih je špijuna povukao svoje snage s Dalekog istoka na njemačko-sovjetsku frontu. Hitler je predviđao frontalni napad s 36 divizija, dok bi 3 tenkovske divizije opkolile Moskvu. Usprkos tome, novi general Žukov uspio je sakupiti dovoljno vojske te jednu opremljenu i iskusnu sibirsku diviziju, kojom je krenuo u protuofenzivu i potpuno iznenadio Nijemce, zbog čega operacija Tajfun propada. Zbog takvog neuspjeha planira se nova operacija pod kodnim imenom operacija Plavo, koja je bila usmjerena na Kavkaz i Staljingrad.[14]

[8] Werth, 143-145., Antill Peter, *Stalingrad 1942*, Mitland House, Oxford, Osprey Publishing, 2007., 33-34., Sulzberger, 250-251.
[9] Beevor, 21-25.
[10] Boffa, 25-26., Roberts Geoffrey, *Victory at Stalingrad*, Pearson education limited, London, 2002.17-19
[11] Boffa, 27.
[12] Paape Abraham Harry (ur.), *Drugi svjetski rat*, Mladost, Zagreb, 1982., 364-370.
[13] Roberts, 18.
[14] Isto, 310-320.

1.1. Vojna tehnologija

U samome početku napada na SSSR, Nijemci su raspolagali s golemom vojnom tehnologijom, dok su Sovjeti još uvijek patili od posljedica Staljinovih čistki iz 1936. – 1938. te je njihovo naoružanje bilo slabije kvalitete. Prema izvorima, Njemačka je godine 1941. imala čak 5.262 tenka od kojih je 3.332 bilo usmjereno na napad SSSR-a. Njemačka je ukupno imala 131 iznimno opremljenu i obučenu diviziju, ako se još ne uzmu u obzir ostale divizije: mađarske, rumunjske, talijanske te 369. pješačka pukovnija Crne legije Viktora Pavičića. *Luftwaffe* je raspolagao s 3.440 bojnih zrakoplova.[15]

Od lakog naoružanja Sovjeti su raspolagali pištoljima, među kojima je poznatiji bio *Nagant M1895*, zatim poluautomatskim i automatskim puškama među kojima se ističu ponajviše: *Mauser C96, PPD-40, PPSh-41*, dok su od pušaka raspolagali sa *Simonov AVS* te puškom *Tokarev SVT*. Od lakog naoružanja Nijemci su raspolagali pištoljima među kojima su poznatiji bili *Luger P08, Walther PP*, a kod pušaka su raspolagali s markama *Gewehr 98, Karabiner 98k*. Od polu-automatskih oružja najpoznatiji su bili modeli MP pušaka.[16] Njemačke su snage najveću pažnju pridavale upotrebi tenkova kao glavnoj stavci munjevitog rata. Nijemci su koristili model tenka *Pz-III* koji je imao top dometa od 7.000 metara. Tenk *Sturmgeshutz* koristio se za pratnju te zaštitu pješadije. Taj se samohodni top kako su ga zvali Nijemci, istaknuo u Staljingradu te je bio poznat kao lovac na tenkove. Nijemci su imali tenk koji je prvi puta upotrijebljen na Istočnom bojištu. To je bio model tenka *PzKpf. Wg. PIV.* Najpoznatiji njemački tenk, „Tigar“ bio je opremljen najvećim mogućim topom od 88 milimetara. Sovjeti su iznenadili Nijemce svojim tenkovima, a među njima je bio tenk tipa *T-34* koji se masovno počeo upotrebljavati na Istočnom bojištu 1942. godine. Kao rezultat modernizacije i poboljšanja tenka tipa *T-34*, dolazi novi i bolji tenk tipa *T-35*. To je bio tenk težak 45 tona koji je imao čak pet tornjeva koji su bili opremljeni teškim strojnicama. Godine 1941. je izrađen sovjetski tenk *KV-I* (Kliment-Vorošilov). Zbog svojeg teškog i debelog oklopa bio je vrlo otporan na neprijateljsku artiljeriju i protutenkovska oružja.[17] Sovjeti su koristili i raketna vozila.

[15] Antill, 7-12.
[16] Bishop, Chris, *The Encyclopedia of weapons of World war II*., Barnes&Nobles Books, New York, 1998., 215-236
[17] Isto, 9-20.,31-42.

Među najpoznatijima je M-8 raketni program koji je imao snažan efekt na njemačke trupe. M-8 je imao male rakete koje su imale domet 5.900 metara. Takva su oružja kasnije bila poznata pod imenom *Katyusha*.[18]

U vojnoj tehnologiji gdje su Nijemci stavljali svoj oslonac bio je *Luftwaffe*. *Junkers Ju-88A* je bio laki bombarder pogodan za munjeviti rat te drugi tip bombardera tipa *Dornier DO-215*. Drugi tip bombardera bio je vrlo važan jer su Nijemci pomoću njega mogli tajno snimati vojne ciljeve na njemačko-sovjetskoj granici. Njemački *Henschel Hs-123* pružao je podršku kopnenim trupama na Istočnom bojištu.[19] Sovjetski tip lovca, koji je pokušao parirati njemačkoj avijaciji bio je *Polikarpov I-16,* a lovac koji se koristio u Staljingradu bio je poznat kao *Iljušin Il-2.*[20]

Njemačkom i sovjetskom avijacijom, tenkovskim i pješačkim divizijama, upravljali su dokazani vojni generali. Feldmaršal Fedor von Bock, koji je rođen u prosincu godine 1880. u Kustrinu, poznat je po tome što je vodio armiju grupe Centar 1941. godine u sklopu operacije Barbarossa. U lipnju, 1942. odstupio je sa svog položaja zbog bolesti, a i zbog neslaganja s Hitlerom. Umro je 1945. godine. General Maximilian von Weichs bio je zapovjednik prve tenkovske divizije te je sudjelovao u bitkama za Staljingrad. Nakon sovjetske protuofenzive 1942., većina njegovih trupa bila je prebačena armiji grupe Don. Umro je 1945. godine u Burg Rosbergu. Osobito važan general u Staljingradu bio je Friedrich Wilhelm Ernst von Paulus koji je u Staljingradu vodio 6. armiju. Nakon operacije Plavo, Paulus je imao težak zadatak obrane od sovjetske protuofenzive. Kada je Paulus ušao u grad započele su uličnе bitke, no protuofenziva Sovjeta rezultirala je 1943. kapitulacijom njegove 6. armije. Nakon rata radio je kao istočno-njemački policajac, a umro je u veljači 1957. godine. General Wolfram von Richthofen prije Drugog svjetskog rata radio je kao inženjer, a u vojsku se uključuje 1923. godine. Važan je zbog toga jer je zapovijedao *Luftflottom IV*. koja je imala zadatak opskrbiti 6. armiju. Umro je u zarobljeništvu 1945. godine. Posebno važan njemački general bio je Erich von Manstein rođen u Berlinu 1887. godine. Nakon Ardenna 1940. Mainstein dobiva odličje te ga je Hitler imenovao generalom pješačkih trupa. Osvajanjem Sevastopolja 1941. godine promoviran je u čin feldmaršala. Vodio je ofenzivu u Staljingradu, kako bi sa grupom armije Don

[18] Isto, 169-171.
[19] Isto, 321-323
[20] Isto, 276-278

pomogao 6. armiji koja je zaglavila duboko u Staljingradu. U Staljingradu su osim njemačkih divizija i snaga sudjelovali i saveznici Hitlera. Tako su u Staljingradu sudjelovale na strani Nijemaca 3. i 4. rumunjska armija, kojima je zapovijedao Petre Dumitrescu, zatim mađarska 2. armija kojom je zapovijedao Gusztáv Jány , talijanska 8. armija pod Italom Gariboldijem te armija Crne legije pod vodstvom Viktora Pavičića.[21] Uz sve to moram spomenuti generala Hermanna Balcka koji je upravljao 11. panzerskom divizijom. U prosincu 1942. vladala je velika kriza njemačke vojske u Staljingradu. General Erich von Manstein, koji je vodio armiju grupe Don, planirao je razbiti okruženje Sovjeta kako bi izvukao 6. armiju, ali za to je bilo prekasno. Tada nastupa general Balck sa svojom 11. panzerskom divizijom. U samo tri tjedna sa svojom je usamljenom divizijom potpuno uništio cijelu 5. tenkovsku armiju. Uglavnom, njegova je divizija uništila 225 sovjetskih tenkova te 347 antitenkovskih naoružanja.[22]

Od sovjetskih generala najpoznatiji je Georgij Žukov. Godine 1918. se učlanjuje u Crvenu armiju te je član Komunističke partije. Odigrao je vrlo važnu ulogu kad mu je Staljin dao zadatak obrane Lenjingrada što je vrlo uspješno izvršio. Zbog tih zasluga kasnije je branio Moskvu te je vodio Crvenu armiju u Staljingradu. Nakon rata bio je zapovjednik u Odessi i uralskom militarističkom području. Žukov umire 18. VI. 1974. godine. Vrlo važan general je bio i Alexandar Vasilevsky. U bitci za Staljingrad poznat je kao „narodni komesar“, a iskazao se u vođenju staljingradske protuofenzive. General Andrej Jeremenko istaknuo se također u Staljingradu gdje je vodio jugoistočnu frontu. Sljedeći važan general je bio Konstantin Rokossovski, koji je imao glavno zapovjedništvo nad staljingradskom frontom. General Nikolaj Vatutin imao je glavno zapovjedništvo nad jugozapadnom frontom koja je vodila protuofenzive kod Staljingrada. Posljednji general kojeg ću spomenuti je general Vasilij Čujkov. U svibnju 1942. Čujkov je pozvan na bojište te je dobio zapovjedništvo nad 62. armijom koja se istaknula u obrani Staljingrada. Nakon Staljingrada dobio je zapovjedništvo nad 8. armijom koju je vodio do kraja rata.[23]

Spomenuti generali bili su od velike važnosti jer su njihove odluke utjecale na ishod bitke. General Friedrich Paulus, koji s je lakoćom prošao kroz Francusku i Poljsku tada je imao puno teži zadatak, zauzeti Staljingrad. Usprkos tome što je

[21] Antill, 15-20.
[22] Zabecki T.David, „The greatest general no one ever heard of“, *World War II*., 2008., 29-35.
[23] Antill, 20-22.

Paulus bez većih problema stigao do predgrađa Staljingrada, sovjetski su generali organizirali čvrstu obranu, a protuofenzivom su uspjeli slomiti Nijemce u Staljingradu.[24]

1.2. Staljingrad

Pri osnutku grad je dobio ime Caricin koje je nosio od 1598. do 1925. Ime je dobio po obližnjoj rijeci Carici koja se ulijevala u Volgu. Godine 1925. Caricin mijenja svoje ime u Staljingrad prema vođi zemlje, Staljinu. Grad je svoju slavu stekao za vrijeme Drugog svjetskog rata. Staljingrad je bio jedan od najvažnijih činilaca na Istočnom bojištu. Taj je grad bio ključan za poraz Nijemaca u Drugom svjetskom ratu. Staljingrad je početkom 20. stoljeća bio vrlo važno upravno, prometno i industrijsko središte. Bio je smješten na desnoj obali Volge, a grad površine od 25 četvornih kilometara brojao je oko pola milijuna stanovnika. Zbog uspjeha u obrani grada od kozačkih pobunjenika Staljin se pobrinuo da grad Caricin nosi njegovo ime.[25] Grad u ljeto 1942. počinje graditi svoju slavu u poprištu teških borbi. U samom početku napada na Staljingrad, cilj njemačke vrhovne komande bio je da se osigura proboj do kavkaskih naftnih polja te da se dobije dobra baza za operacije u području Volge. Hitler je postao pomalo opsjednut tim gradom i htio ga je u potpunosti razoriti. Kad su se Nijemci približavali Staljingradu oko 100.000 je ljudi bilo evakuirano, a svi muškarci koji su bili sposobni za borbu bili su stavljeni u stanje pripravnosti. Upravo je u tom gradu nestala stara slava i mit o nepobjedivosti Nijemaca, što je Sovjetima donijelo mnogo optimizma i dizanje morala što se može vidjeti u daljnjem tijeku rata.[26] Nakon Staljinove smrti 5. ožujka 1953. u sklopu demontaže Staljinovog kulta ličnosti mijenjaju se sva mjesta koja su bila nazvana prema njemu. Upravo na taj način godine 1961. Staljingrad mijenja svoje ime u Volgograd. Danas je Volgograd jedan od najvećih gradova svijeta po površini, a dalje je ostao važno industrijsko središte u Volgogradskoj oblasti.[27]

[24] „Battle of Stalingrad“, 25.7.2016.
[25] Harry,79-80.
[26] Hanley, Brian, „The Enduring Relevance of the Battle for Stalingrad“, *Joint Force Quartley*, 43, 4, 2006., 88-90.
[27] Harry, 80-81.

2. Napad na Staljingrad

Za ljetnu kampanju Nijemci planiraju novu ofenzivu s ciljem zauzimanja sovjetskih naftnih polja na području Kavkaza – pod kodnim nazivom operacija Plavo. Drugi važan cilj bio je Staljingrad jer je imao važan industrijski i strateški značaj ali i simboličko značenje. U proljeće 1942. završava sovjetska protuofenziva što daje prostora Nijemcima da se odmore od teških bitaka na Istočnom bojištu. Nijemcima je trebalo vremena da pojačaju svoje trupe rezervama s obzirom da su imali velikih gubitaka. Hitler je uspio opskrbiti svoje jedinice na Istočnom bojištu s još 52 divizije. Njemački generali nisu bili zadovoljni zbog stranaca u njihovoj vojsci koji su po kvaliteti bili ispod prosjeka. Hitler je imao dva cilja: htio je osvojiti Lenjingrad na sjeveru, no daleko važniji cilj bio je na jugu - bogata polja Kavkaza te industrija na području Staljingrada.[28]

Ciljeve je trebalo dostići napredovanjem iz linije Kursk-Harkov-Stalino u 4 faze. Glavne operacije vodila je grupa armije Jug, pod zapovjedništvom feldmaršala von Bocka. Početak ofenzive trebao je početi probojem prema Voronježu na Donu, dok su ostale njemačke trupe imale zadatak uništiti sovjetske snage istočno od Harkova. Nakon što bi se ove dvije faze izvršile trebalo se iz Stalina probiti prema Staljingradu, dok bi se grupa armija B trebala probiti na jugoistok uz rijeku Don. Posljednja je faza uključivala napad na Staljingrad i Kavkaz.[29]

Operacija pod kodnim imenom Storfang imala je u planu osvojiti grad Sevastopolj te okupirati Krim, a za to je bio zadužen feldmaršal Manstein sa svojom 11. armijom, dok je Paulus 10. V. napravio plan za operaciju Fredericus. Plan operacije Fredericus bio je uništenje svih sovjetskih položaja kod Barvenkova.[30] Nijemci su se najviše namučili oko Harkova, koji pada 28. V. 1942. te su zarobili 200.000 sovjetskih vojnika, uništili 1.200 tenkova te je srušeno 500 sovjetskih aviona.[31]

[28] Kitanović, Branko, *Staljingradska bitka*, Alfa-Zagreb, 1978., 8., Hanley, 89-90., Antill, 36-37., Roberts 49-50., Sulzberger, 286.
[29] Antill, 36-37.
[30] Isto, 37.
[31] Harry, 326-331.

Za samo dva tjedna Nijemcima je pošlo za rukom da okončaju uvodne operacije te su bili spremni za veliku ljetnu ofenzivu pod nazivom operacija Plavo.[32] Važno je spomenuti kako su Nijemci srušili najveću tvrđavu Drugog svjetskog rata, a to je bio Sevastopolj koji je pao 3. srpnja. Time je mogla započeti ofenziva na Staljingrad.[33]

2.1. Operacija Plavo

Operacija Plavo započela je 28. VI. 1942. Nijemci su se žurili s početkom operacije kako Sovjeti za nju ne bi doznali. Napad je započela Hothova 4. i 2. oklopna armija koje su krenule na istok, prema gradu Voronježu koji je bio važno komunikacijsko središte. Početkom srpnja, Nijemci su već došli do Dona te su uspjeli osigurati mostobran na drugoj strani obale. Hitler nije htio dopustiti Sovjetima da se povuku te da time dobiju šansu za protunapad jer su ih Nijemci potpuno držali u šaci; no to se upravo i dogodilo 13. srpnja. Nakon toga Hitler je izgubio strpljenje te je maknuo s dužnosti von Bocka, dok je grupu armija Jug podijelio na Armiju grupu A i B.[34]

Sovjetsko-njemačka fronta bila je dugačka 3.680 kilometara i držale su je četiri grupe njemačke armije. To su bile grupe armija Sjever i Centar te grupe armija A i B. General Maximilian von Weichs koji je vodio grupu armija B se trebao probiti preko Voroneža do obale Dona, a zatim na jug, kako bi se probili prema Staljingradu. Glavni cilj operacije bio je da se većina sovjetskih trupa uništi u velikoj okuci kod rijeke Don, gdje su bili glavni prilazi prema Staljingradu te bi se time dobili bogati kavkaski naftni izvori.[35] Naime, ljetna ofenziva počela je sa zakašnjenjem, 28. VI. 1942. godine. U prvom je planu ofenziva bila pripremljena za mjesec svibanj, ali stalna kiša i protuofenziva Sovjeta kod Harkova natjerale su Nijemce da odgode operaciju na mjesec dana.

U operaciju Plavo bilo je uključeno 100 njemačkih divizija, zatim nekoliko divizija njihovih saveznika te oko 2.000 aviona. Već 6. srpnja Nijemci zauzimaju grad Voronež, a zbog brzih i uspješnih zadataka Hitler je bio u punom pobjedničkom

[32] Antill, 38.
[33] Harry, 331-332.
[34] Kitanović, 7-17.
[35] Antill, 38-41.

zanosu, koji ga je naposljetku naveo do promjene plana. Grupa armija A koja je bila potpomognuta sa 1. oklopnom armijom te tenkovima, prodrla je duboko u Kavkaz. Nijemci su uspjeli doći do naftnih polja, a 21. VIII. na vrhu Elbrus već je bila postavljena nacistička zastava. Brzo napredovanje i pobjede Nijemaca jačale su optimizam Hitlera koji je poslao jedan dio tenkova i ljudstva na sjever prema Staljingradu. Napad na Staljingrad započeo je 19. VIII. 1942. godine. Njemačka 6. armija pod komandom Paulusa krenula je s Dona prema Volgi. Dana 23. VIII., 14. oklupni korpus 6. armije došao je do Volge te do samih predgrađa Staljingrada. S juga se prema Staljingradu približavala 4. oklopna armija. Prije samog napada i ulaska u Staljingrad u planu je bilo da se uništi grad bombardiranjem. Bombe su tri dana uzastopno padale na grad, uništavale tvornice, kuće i zgrade, a tisuće je građana poginulo.[36]

Gradski partijski komitet 25. VIII. 1942. objavio je: „Drugovi i građani Staljingrada! Nikad nećemo predati naš rodni grad pljačkaškim hordama Nijemaca. Svatko od nas mora dati sve od sebe kako bi obranio naš voljeni grad, naše kuće, naše obitelji. Od svake ulice napravimo barikadu; od svakog rajona, svakog bloka, svake kuće napravimo neosvojivu tvrđavu…..“[37] Upravo se takvim propagandama htio podići moral građana. Stalno se napominjalo kako Staljingrad ne smije pasti u neprijateljske ruke te da se Sovjeti bore do smrti.[38]

2.2. Otpor Sovjeta – vojnika i civila

Pred masovnim njemačkim trupama nalazile su se tri sovjetske armije, te im se naposljetku priključila i četvrta. Sovjetske su armije zbog svoje strukture, organiziranosti te ukupnog broja ljudi i opreme bile otprilike jednake njemačkim snagama. Važno je napomenuti da je Staljin sprječavao civilno stanovništvo da napusti grad pred nadirućim Nijemcima, misleći da će time podići moral boraca. Uz muškarce, žene i djeca pomagala su u iskopavanju rovova, gradnji obrambenih položaja, a dijelom su sudjelovali i u borbama. U kolovozu 1942. u gradu je bilo još oko 600.000 stanovnika. U prvim danima bitke kada su zračni napadi njemačkog

[36] Roberts., 53-65., Antill, 42-45, Beevor, 118-123.
[37] Werth, 342., Edwin P. Hoyt, *199 days: Battle for Stalingrad*, Forge Books, New York, 1999.,74.
[38] Hoyt, 74-75.

zrakoplovstva bili vrlo žestoki i stalni, u Staljingradu je poginulo više od 40.000 civila. Tek krajem kolovoza Staljin je dopustio izvlačenje stanovnika na drugu obalu Volge. Više od 75.000 stanovnika moralo je ostati u razorenom gradu. Takvim nizom događaja sovjetske su vlasti narušile moral ljudi pa su pokušavale sve da im vrate moral te da pripreme stanovništvo na nadolazeće borbe. Neočekivano, Sovjeti su u tome postigli uspjehe. Poticali su akcije sakupljanja novca te posebne radne snage koje su bile važne za potrebe vođenja rata. Članovi „kolhoza“ prikupljali su novac da bi se mogli nabaviti i sagraditi novi tenkovi i avioni. Diljem cijelog SSSR-a bila je pokrenuta propagandna akcija u ljeto 1942. godine. U te su akcije bila uključena sva sredstva kojima su Sovjeti raspolagali, a to su najčešće bila sredstva obavještavanja. Bilo je vrlo važno da Sovjeti potaknu rodoljubni duh i antifašističke osjećaje. Akcije koje su se provodile ostavljale su iznimno dobar učinak, a u njima su čak sudjelovali i najpoznatiji pisci, glumci i skladatelji, među kojima se isticao skladatelj Dmitrij Šostakovič te književnik Ilja Erenburg.[39]

2.3. Borbe unutar grada

U prvoj fazi bitke za Staljingrad koja je trajala od 17. VII. – 4. VIII. vodile su se uglavnom bitke unutar okuke Dona. Uz sav otpor sovjetskih snaga, grupa armija Jug (B) krajem kolovoza dolazi do predgrađa Staljingrada. Druga faza bitke je trajala od 5. VIII. – 18. VIII., a treća faza od 19. VIII. – 3. IX.[40] U tom su razdoblju Nijemci već duboko prodrli prema Volgi, dok je Hitler naredio da se Staljingrad osvoji 25. VIII.[41] U četvrtoj fazi bitke koja je trajala od 4. – 13. IX. borbe su se još uvijek koncentrirale u predgrađima Staljingrada, dok u petoj fazi, koja je trajala od 13. IX. – 18. XI. dolazi do krvavih i dugih borbi unutar Staljingrada. Bitka se sastojala od njemačke opsade južnog dijela grada, bitke unutar grada te velike sovjetske protuofenzive.

Samim dolaskom u grad strateška nadmoć njemačkih snaga počela je gubiti na važnosti, jer su sovjetske snage, povlačeći se prema Volgi, usporavale i zaustavljale njemačko napredovanje.[42] U takvim uvjetima, metode na koje se

[39] Harry, 74-76., Boffa, 63.
[40] Kitanović, 38-42., Werth, 344-345.
[41] Sulzberger, 291.
[42] Kitanović, 38-42., Werth, 339-343.

oslanjala doktrina munjevitog ratovanja nisu se mogle koristiti, a korištenje ratnog zrakoplovstva u gradu bilo je gotovo nemoguće, jer se u uvjetima uličnih borbi nisu mogle vidjeti crte bojišnice. Njemački su tenkovi pod takvim uvjetima postali neučinkoviti. Borbe su bile strahovite; položaji su padali i vraćali se iz jednih u druge ruke po nekoliko puta u danu ili čak u par sati. Gubitci u ljudstvu i materijalu bili su veliki na obje strane.[43]

Naročito ogorčene borbe vođene su za Mamajev kurgan, uzvišicu iznad grada. Na drugom dijelu grada, jedan je sovjetski vod pod zapovjedništvom Jakova Pavlova pretvorio potpuno srušenu stambenu zgradu u neprobojnu tvrđavu. Bila je okružena minskim poljem i bodljikavom žicom koje su postavili sovjetski vojnici te je bila spojena rovom sa sovjetskim snagama uz Volgu. Nijemci je nikad nisu osvojili. Danas je poznata pod imenom "Pavlovljeva zgrada" te se može danas vidjeti. U razorenom gradu isticali su se snajperisti, osobito Vasilij Zajcev.[44] Sovjetima su pojačanja mogla stizati isključivo preko Volge, što je bilo vrlo opasno, jer su njemački zrakoplovi i topništvo neprekidno napadali. No, ni njemačke snage nisu bile u bitno povoljnijem položaju, zbog velike udaljenosti i razvučenih linija koje je bilo teško držati.

Staljingradsko je područje za Nijemce bilo strateški važno. Prevlast nad onim dijelom Volge gdje se nalazila industrija bila je od osnovnog značenja za povoljan ishod ofenzive na Kavkazu: tako bi protuofenziva sovjetskih snaga iz tog rajona mogla odsjeći Kavkaz, a za njemačke jedinice koje bi bile napadnute s leđa postojala bi samo mogućnost povlačenja iz Krima. Da bi se to učinilo trebalo je isključiti iz borbe sve sovjetske snage na području Staljingrada. Staljingrad je bio Hitlerova opsesija te je htio uništiti taj grad vjerujući da će njegovim padom slomiti Sovjete u potpunosti.[45] Od velike grupe armije A, Hitler je izuzeo 4. oklopnu armiju te je uputio na frontu kod Staljingrada. Hitler je istodobno oslabio bokove grupe armije B na Donu, pa su tako njemačke bokove štitile njihove savezničke trupe. Hitler je ratu sa Sovjetima davao sve više osobni karakter te je tako smanjio ulogu glavnog stožera. Upravo je zbog toga napetost između Hitlera i časnika rasla. Sve se više omjer snaga pomicao u korist Sovjeta, jer je Crvena armija formirala rezerve opsega kakve Njemačka nije mogla imati. Hitler nije htio skratiti liniju Istočnog fronta koja se protezala iz područja istočno od Smolenska i oko Demjanska. Nijemci su kod

[43] Beevor, 146-150.
[44] Werth, 347-349.., Roberts, 73-75., Edwin, 98-99., Beevor, 154.
[45] Beevor, 158-165.

Staljingrada u kolovozu napredovali sve slabije jer je sovjetski otpor postao sve jači. Kada je početkom rujna Hothova 4. oklopna armija uspjela s juga uspostaviti kontakt s Paulusovm 6. armijom, situacija je za sovjetsku 62. i 64. armiju postajala sve teža. Dana 5. IX. Nijemci osvajaju željezničku stanicu Voroponovo, jugozapadno od Staljingrada, a odatle su se probili do Volge. Tako su 62. i 64. armija bile odsječene od ostalih snaga staljingradske fronte. Sovjetska 62. armija nalazila se unutar prstena okruženja i sve je više bila potiskivana prema prigradskim naseljima Staljingrada.[46] Bitka za Staljingrad postala je bitka u Staljingradu gdje se vrlo oslabljena 62. armija morala nositi s ratnom mašinerijom Paulusove 6. armije, Hothove 4. armije i von Richthofenove zračne flote. U pravilu Nijemci su uvijek svoje napade započinjali zračnim bombardiranjem; pod takvom zaštitom na scenu su stupali tenkovi koji su štitili pješadiju. Zapovjednik 62. armije bio je Vasilije Čujkov. On je krenuo na izvršenje naredbe koju je izdao vojni savjet Staljingradske fronte: „Neprijatelj se mora uništiti u Staljingradu. Za vas preko Volge zemlje nema“.[47]

Dana 13. IX. započela je velika njemačka ofenziva unutar Staljingrada. Njemački cilj je bio da se 62. armija rascijepa na dva dijela, odnosno da se probije do Volge te istovremeno opkoli 62. i 64. armija. Glavni pravac napada bio je usmjeren na središnji dio Staljingrada i to izrazito važan strateški objekt, Mamajev kurgan s kojeg se cijeli grad mogao vidjeti te bombardirati, a mogli su se nato kontrolirati i sovjetski artiljerijski položaji na istočnoj obali Volge. Brdo Mamaj označavalo je granicu između industrijskog sjevera Staljingrada i poslovnog juga grada, s dvjema željezničkim stanicama što je bilo važnije u kasnijoj fazi bitke.[48] Naposljetku, Nijemci su se probili u središte Staljingrada i ugrozili najvažnija pristaništa na Volgi. Njemački uspjeh bio je još opasniji, jer je na tim pristaništima tekao dovoz pojačanja i opskrbe za 62. armiju. U noći između 14. i 15. IX. preko Volge trebala se prebaciti 13. gardijska pješadijska divizija generala Aleksandra Rodimceva, a to je bilo oko 10.000 ljudi. Odmah nakon prijelaza Volge, 13. gardijska divizija uključila se u obranu grada.[49]

Najžešće borbe vodile su se na glavnoj željezničkoj stanici koja je nekoliko puta u danu po par puta prelazila iz ruku u ruku. Sovjeti su uveli novu taktiku: operirali su s manjim jedinicama na vrlo maloj udaljenosti od njemačkih linija, kako bi

[46] Kitanović, 38-47, Werth, 354-360.
[47] Werth, 357-362., Edwin, 90.
[48] Edwin, 71-74.,Antill, 77-78.
[49] Antill, 78-81.

Nijemcima otežali bombardiranje. Vasilij Čujkov mislio je da na taj način može oslabiti njemačke napade. U jednom od najkritičnijih trenutaka, u noći između 21. i 22. IX. Nijemci su uspjeli podijeliti armiju generala Čujkova na dva dijela i osvojiti veliki dio poslovne četvrti Staljingrada. Istodobno su se na nekim područjima u južnom dijelu grada uspjeli probiti do Volge. Nijemci su 24. IX. zauzeli veći dio grada te je napad sad uglavnom bio usmjeren prema industrijskim područjima i radničkim četvrtima u sjevernom dijelu grada.

Dana 27. IX. Nijemci su započeli veliku ofenzivu na industrijsku četvrt Staljingrada. Mjesec listopad za Sovjete je u Staljingradu bio najkrvaviji. Sovjetske su snage bile potisnute s najvećeg dijela Mamajevog kurgana. Uz pomoć avijacije 14. X. pošle su u napad 3 pješadijske i 2 oklopne njemačke divizije protiv sovjetskih snaga koje su se nalazile na rajonu velikih tvornica duž Volge. Naoružani radnici borili su se rame uz rame s vojnicima. Deset je dana trebalo Nijemcima da upadnu u tvornice Crveni oktobar i Barikada, gdje su izgubili mnogo ljudi. Borbe unutar tih dvaju tvorničkih kompleksa su bile vrlo žestoke.[50] Borbe su se čak odvijale ispod gradskih kanalizacija, pa su Nijemci rat u Staljingradu nazvali „rat štakora“.[51] Potkraj listopada se činilo da je došao kraj borbama, zbog obostrane istrošenosti snaga. Paulus je svoje rezerve istrošio, avijacija je bila oslabljena, a dovoz je stagnirao. Važno je još spomenuti da su Nijemci zauzeli sjeveroistočni dio teritorija tvornice Crveni oktobar, a upravo će se ovdje odvijati nekoliko tjedana jedna od najpoznatijih i najsmrtonosnijih bitaka.

Posljednji njemački napad počeo je 11. XI., a Nijemci su u svojim rukama držali 90% grada. Sovjetska 62. armija još je uvijek bila u neugodnom položaju; zbog velikih santi leda bila je odsječena od istočne obale Volge. Sovjetsko je vrhovno vojno zapovjedništvo pripremalo snage sovjetske vojske za veliku protuofenzivu na oslabljene njemačke bokove.[52]

[50] Harry, 81-91., Beevor, 145-165., Antill, 55-63., Kitanović, 90-106.
[51] Beevor, 145-165.
[52] Antill, 65-67., Beevor, 216-217.

3. Sovjetska protuofenziva

Sovjetska protuofenziva išla je u tri faze: prva je faza trajala od 19. XI. – 11. XII. u kojoj su Sovjeti opkolili Nijemce i njihove saveznike kod Staljingrada, druga je faza trajala od 12. XII. 1942. – 1. I. 1943. i uglavnom je bila obilježena pokušajima Ericha von Mansteina te Hermanna Hotha da spase jedinice koje su bile opkoljene unutar Staljingrada, dok su Sovjeti svoj obruč širili, a treća faza koja je trajala od 10. I. – 2. II. 1943. godine, obilježena je potpunim porazom i kapitulacijom njemačkih snaga.[53]

Shvativši da njemačka vojska nije odgovarajuće pripremljena za zimsko ratovanje, sovjetsko glavno vojno zapovjedništvo odlučilo je pokrenuti niz ofenzivnih operacija i iskoristiti njihovu slabost. Razdoblje 19. XI. 1942. - 31. I. 1943. smatra se strateškom prekretnicom kojom počinje drugi dio Velikog domovinskog rata (tako se u Sovjetskom Savezu nazivao Drugi svjetski rat). Time je započela zimska kampanja.

Crvena armija uspjela je zadržati dva široka mostobrana na južnoj obali Volge, kod Serafimovića i Kletskog. Od Kletskog do Volge je stajalo 20 divizija 6. armije koja je imala podršku 4. njemačke zračne flote. Kad su jedinice Paulusa jurišale na Staljingrad, borbena je snaga Talijana i Rumunja koji su se nalazili na bokovima slabila. Prihvatio se plan buduće protuofenzive kodnog imena Uran.[54]

Generali Georgij Žukov i Aleksandar Vasiljevski dobili su zadatak da pripreme protuofenzivu. Ideja je bila uništenje grupe armije B u predjelu Staljingrada. Organizirao se dovoz pojačanja za ofenzivu. Zbog učinka iznenađenja, prijevoz trupa i materijala odvijao se noću i to je trajalo relativno dugo. Nasuprot Talijanima i Rumunjima, na srednjem Donu stajale su jedinice jugozapadne fronte pod generalom Nikolajem Vatutinom. Od Kletskog do Volge bila je Donska fronta pod upravom Konstantina Rokosovskog, dok se sjeverno od Staljingrada protezala Staljingradska fronta pod vodstvom generala Andreja Jerjemenka. Kod Rževa je krenula 19. XI. 1942. u 7:30 sati sovjetska ofenziva s mostobrana Serafimoviča i Kletskog. Dan kasnije slijedio je udar južno od Staljingrada. Rumunji su bili ubrzo potučeni. U noći 22. XI. Sovjeti su zauzeli Kalač te presjekli dvije željezničke pruge koje su

[53] Werth, 340.
[54] Roberts, 107.

opskrbljivale Nijemce. Na taj su način Nijemci bili zatvoreni u obruč u Staljingradu. Glavni čimbenici u drugoj fazi bitke za Staljingrad bili su: tri ruske fronte koje su imale više milijun vojnika te visok moral Sovjeta. Planove za protuofenzivu napravili su zajedno Staljin, Žukov te Vasiljevski zajedno sa zapovjednicima armijskih grupa, a pripreme za ofenzivu provedene su u najvećoj tajnosti.[55]

3.1. Operacija Uran

Tijekom jeseni generali Vasiljevski i Žukov okupili su ogromne sovjetske snage u stepama sjeverno i južno od grada. Njemački sjeverni bok bio je djelomično njihova slaba točka jer su ga držale talijanske, mađarske i rumunjske jedinice, koje su bile slabije uvježbane i opremljene, a borbeni moral im nije bio jednak kao kod njemačkih snaga. Ova slabost bila je poznata Sovjetima i oni su je koristili dajući prednost sukobljavanju s ne-njemačkim snagama kad god je bilo moguće. Operacija je dobila kodno ime Uran i krenula paralelno s operacijom Mars, usmjerenom prema njemačkoj grupi armija Centar. Operacija je počela 19. XI., kad Crvena armija kreće s topničkim napadom u ofenzivu na 3. rumunjsku armiju koja je na sjevernom dijelu staljingradske bojišnice štitila bok 6. armije. Već sredinom prvog dana operacije rumunjski se otpor slomio. Sljedećeg dana počeo je sovjetski napad na jugu Staljingrada. Iza rumunjskih snaga nalazila se jedna njemačka oklopna jedinica koja je krenula u protunapad na Sovjete. Jedinica se sastojala od dvije slabe njemačke oklopne divizije opremljene primarno češkim oklopnim vozilima i jedne rumunjske oklopne divizije. Već 23. XI. u 16 sati spojila su se dva kraka sovjetskih snaga kod Kalača na Donu te su zatvorili njemačke snage. U sovjetskom obruču našle su se 6. armija i dio 4. tenkovske armije s ukupno 22 divizije i 330.000 vojnika.[56]

[55] Antill, 71., Kitanović, 107-111.
[56] Antill, 72-77., Kitanović, 111-116., Werth 378-381.

3.2. Kapitulacija Paulusove 6. armije

Najambiciozniji ruski plan bio je operacija Saturn. Cilj operacije je bio da se likvidiraju njemačke snage u obruču kod Staljingrada, zatim da se zauzme kraj u okuci kod Dona te Rostov kako bi se odsjekle njemačke snage na Kavkazu. Sovjeti su se preračunali i nisu očekivali na tako jak otpor njemačkih snaga. Na kraju se prihvatila manja operacija pod nazivom Mali Saturn, ali se nije pokazala uspješnom. Od 22. XI. Crvena armija držala je snage Nijemaca u potpunom okruženju. Paulus i njegov stožer planirali su prvo stabilizirati bojišnicu, a zatim se probiti iz obruča prema jugu. Dana 24. XI. Hitler donosi konačnu odluku da će okružene snage biti pomagane zračnim putem. Hermann Göring garantirao je da će vojno zrakoplovstvo biti potpuno sposobno dostavljati dnevno najmanje 550 tona potrebne opreme i hrane za okružene snage. Najveći obujam dostavljene pomoći ostvaren je 19. XII. 1942. i iznosio je samo 290 tona od rečenih 550 tona, a bilo je dana kad zbog lošeg vremena uopće nije mogla biti obavljena dostava. Od 25. XI. 1942. do 2. II. 1943. umjesto obećanih 500 tona, ostvaren je dnevni prosjek dostave od 100 tona, a nekad i manje.

Nakon što je Crvena armija zauzela uzletište Tazinskaja i Pitomnik, dolazak njemačkih aviona bio je moguć još samo preko pomoćnog, poljskog uzletišta Gumrak.[57] Većina njemačkih vojnika u obruču nije poginula u borbama, nego su umrli od hladnoće i gladi. Oko 20. XI. Hitler je naredio reorganizaciju južnog bojišta u Sovjetskom savezu. Grupa armije Don trebala je biti sastavljena od 6. armije, 5. oklopne armije te 3. i 4. rumunjske armije. Zapovjednikom armije Don, Hitler je imenovao Ericha von Mansteina. Grupa armija A i B morale su održati svoje položaje, dok je grupa armija Don trebala zaustaviti sovjetski proboj u dolini Don i osloboditi 6. armiju u Staljingradu. Njih je trebala potpomagati 4. zračna flota koja je bila zadužena za opskrbu opkoljene 6. armije. Manstein je bio svjestan činjenice da je nemoguće izvesti taj zadatak s trupama koje su mu bile na raspolaganju. Rumunjska 4. armija je bila razbijena prilikom sovjetske ofenzive od 19.-24. XI., dok se većina tenkova 4. oklopne armije nalazila na opkoljenom području, a 6. armija je bila potpuno isključena iz borbe. Sovjeti su upravo tu vidjeli svoju šansu te su koncentrirali svoje slobodne tenkovske jedinice prema jugozapadu jer je ujedno i to bio jedini izlaz za proboj 6.

[57] Werth, 383-385., Kitanović, 128-132.

armije. Vrhovno je zapovjedništvo obećalo Mansteinu da će dobiti pojačanja, 23. oklopnu diviziju i 6. oklopnu diviziju sa 160 najmodernijih tenkova Tigar. Sovjetski su partizani dizali u zrak željeznice te su otežavali pristizanje tih njemačkih pojačanja, dok su Sovjeti vršili pritisak na frontu armije Don i frontu Staljingrad.[58]

Naposljetku je osmišljen plan za operaciju Zimska oluja. Cilj je bio da se uspostavi veza između grupe Hoth i Paulusovih snaga zbog dopreme zaliha kopnom u Staljingrad. Von Manstein je zamolio Paulusa da se pripremi za proboj. Cilj je bio proboj svih njemačkih snaga koje su ostale zarobljene u Staljingradu. Manstein je odlučio da operacija započne 12. XII. Iz Kotel Nikovskoga je krenula Hothova 4. oklopna armija prema sjeveroistoku, dok su na zapadu tenkovi vršili pritisak na sovjetsku frontu. U Staljingradu se na Južnoj fronti nalazilo 60-80 tenkova pod zapovjedništvom Hansa Hubea, ali su imali benzin za 30 kilometara. Dana 19. XII. Hothova je vojska nakon žestokih borbi prešla rijeku Miškovu. Od rijeke je bilo još 68 kilometara do južnog obrambenog pojasa okružene 6. armije.[59]

Na sam Božić, 25. XII. 1942. godine, 6. armija je bila osuđena na smrt jer su Sovjeti pokrenuli snažnu ofenzivu. Vanjska linija bojišta je pomaknuta nakon sovjetskih napada na 120-200 kilometara od Staljingrada. Prilikom napada uništene su znatne njemačke snage, a rumunjska 4. armija je nestala. Između Volge i Dona tada su se nalazile okružene njemačke divizije, a njihovo oslobađanje je tada bilo potpuno nemoguće. U Staljingradu su vojnici 6. armije na -30 stupnjeva ležali u ljetnim uniformama. Razdaljine koje su morali prijeći njemački transportni avioni od svojih baza do Staljingrada rasle su iz tjedna u tjedan, a pogotovo nakon što su Sovjeti osvojili 10. I. 1943. Pitomnik, posljednju zračnu luku za opskrbljivanje. Na početku siječnja već se pripremalo za konačan napad, ali se znalo da Nijemci u obruču imaju još mnogo opreme te kako bi izbjegli nepotrebno krvoproliće general Nikolaj Voronov i Rokosovski su 8. I. poslali ultimatum generalu Paulusu te njegovoj 6. armiji. U ultimatumu je bilo istaknuto da se Paulus mora voziti u automobilu s bijelom zastavom te su mu dali mjesto gdje se mora pojaviti 9. I. ujutro. Naravno, ako bi ultimatum bio odbačen Sovjeti bi napali i uništili opkoljene njemačke jedinice. Ultimatum je bio odbijen, a Paulus i 6. armija su kapitulirali tek 2. II. 1943. godine.[60]

[58] Beevor, 291-300, Werth, 365.
[59] Kitanović, 128-135., Werth, 386-388., Beevor, 301-310.
[60] Harry, 91-95.

3.3. Operacija Prsten

Nakon odbijenog ultimatuma, započela je golema ofenziva na 6. armiju i njemačke jedinice koje su bile zarobljene u Staljingradu pod nazivom operacija Prsten. U rano jutro započeo je napad iz 7.000 topova i bacača duž južne i zapadne strane džepa. Sovjetima je trebalo tri dana da se probije džep.[61] Paulus je dobio još jedan ultimatum za predaju, no nije imao ovlaštenje da ga prihvati. Nakon prvog tjedna operacije, Nijemci su brojali 25.000 poginulih, a Sovjeti su već zauzeli polovicu džepa. Konačni napad započeo je 22. I. 1943. godine. Jedan ruski vojni stručnjak pisao je o beznadnosti Nijemaca koji su morali držati položaj. Ranjenici i bolesni su bili ubijani kako ne bi pali u ruke Sovjetima. Predavali su se čak u skupinama. Dana 26. I. Sovjeti su prodrli u Staljingrad sa sjevera i zapada te se spojili sa 62. armijom na brdu Mamaj. Ulične borbe nastavile su se još pet dana, a konačno 31. I., feldmaršal Friedrich Paulus se predao u svom stožeru, odnosno u podrumu robne kuće Univermag.[62]

[61] Roberts, 7., Kitanović, 152-153.
[62] Antill, 79-83.

4. Velika pobjeda Sovjeta

Predaja Friedricha Paulusa 31. I. 1943. označila je kraj njemačke zimske kampanje. Tog dana Sovjeti su stezali obruč sa svih strana te brzo napredovali prema samome središtu Staljingrada. Sovjeti su započeli opkoljavati robnu kuću Univermag. Cijelu priču o zarobljavanju Paulusa ispričao je jedan mladić, poručnik Fjodor Mihajlovič Jelčenko. Oficir Arthur Schmidt želio je u ime Paulusa pregovarati o predaji. U početku Jelčenko je bio sumnjičav prema svemu jer Paulus uopće nije htio razgovarati te Jelčenko nije zapravo znao tko zapovijeda. Konačno bio je uveden u Paulusovu sobu. Jelčenko ga je tada opisao kao neraspoloženog čovjeka koji je ležao u svojoj uniformi na željeznoj postelji. Paulus je bio odveden u automobilu, generalu Rokosovksom. U isto vrijeme počela je predaja generala te masovna predaja njemačkih vojnika.[63] U sjevernom dijelu Staljingrada, Nijemci su još uvijek pružali otpor. Zbog toga su Sovjeti uz tešku artiljeriju 2. II. prisilili posljednju grupu Nijemaca da se preda. Tada se predalo preko 40.000 njemačkih vojnika i oficira. Jedinice Donske fronte su taj dan potpuno uništile opkoljene grupe njemačkih jedinica u Staljingradu , a sve vojne operacije na tom području su konačno bile obustavljene. Sovjeti su bili radosni i znali su da će konačna pobjeda doći, dok je njemački narod i nacistička vlada bila ponižena i prvi puta teško pobijeđena u ratu. Već sljedeći dan ruske su novine objavile prve slike predaje, a prikazane su duge kolone njemačkih zarobljenika.[64]

[63] Werth, 407-412.
[64] Harry,95-100., Hoyt,165., Werth, 413.

5. Posljedice napada na Staljingrad

Bitka za Staljingrad predstavlja veliku prekretnicu u Drugom svjetskom ratu, iako neki povjesničari smatraju prekretnicu u bici kod Kurska. Bitka kod Kurska smatrana je prekretnicom jer su tamo Sovjeti u jednoj od najvećih tenkovskih bitaka porazili Nijemce te tada inicijativa na Istočnom bojištu trajno prelazi u ruke Sovjeta.[65] Bitka za Staljingrad uzima se kao jedna od najsmrtonosnijih bitaka u Drugom svjetskom ratu. Porazom *Wehrmachta* nestaje mit o nepobjedivosti njemačke vojske. Bilo je izgubljeno gotovo dva milijuna života na obje strane u samo sedam mjeseci borbe. Poginulo je više od milijun vojnika Crvene armije te ostalih koji su se borili uz njih (civili, žene). Između 500.000 – 850.000 Nijemaca i njihovih saveznika je poginulo. Neki su umrli kasnije u ratnom zarobljeništvu, od gladi i studeni. Od 91.000 Nijemaca iz sovjetskih logora vratilo se samo 6.000 njih. Od 285.000 ljudi koji su činili 6. armiju, umrlo je njih 165.000 dok ih je 29.000 bilo ranjeno. Samo oko 5.000 Nijemaca se uspjelo vratiti iz zarobljeništva u Njemačku.[66]

Kada se Paulus predao, odmah se okrenuo protiv Hitlera i nacizma, a preko radijske veze govorio je svim Nijemcima na Istočnom bojištu da polože svoje oružje na zemlju. Nakon predaje Nijemaca, pronađeno je više civila, među kojima je bila puno djece, koji su se sakrivali u podrumima. Bolnice su bile pune ranjenika i bolesnih. Bilo je i mnogo lopova koji su ukrali satove, nakit, zlato od već umrlih ili slabih pacijenata. Većina doktora nije strahovala za pacijente zbog gladi, već zbog mogućeg izbijanja epidemije tifusa, zbog loših uvjeta i pomanjkanja hrane i sredstva za liječenje. Po prvi puta se u njemačkoj javnosti pojavila svijest o mogućnosti gubitka rata. Nakon pobjede kod Staljingrada, Sovjeti su krenuli u jake ofenzive prema zapadu i počeli su oslobađati gradove i područja koje su još uvijek držali Nijemci. Moral Sovjeta je bio visok, dok su Nijemci bili dezorganizirani, izgubili su mnogo ljudi i teškog naoružanja te potpuno demotivirani za nastavak rata na Istočnom bojištu.

Zanimljivo je bilo kako se sve više žena učlanjivalo u vojsku, što je bilo dobro i za Staljina jer je trebao ljude na bojišnicama. Žene su se na bojišnicama javljale kao bolničarke, prevoditeljice, a bilo je i snajperistica. Nijemci su po prvi puta iz ofenzive,

[65] Sulzberger, 301-303.
[66] Antill, 86-87, Boffa, 64-65.

krenuli u defenzivu te su uz to vodili rat na dvjema bojišnicama. To je bio prvi težak poraz Nijemaca iz kojeg se oni nisu nikada potpuno oporavili. Poraz je za Hitlera bio veoma ponižavajući te je postao izrazito nepovjerljiv prema svojim generalima. U unutarnjoj politici taj poraz je čak bio poticaj za neke časnike *Wehrmachta* da se priključe vojnoj opoziciji protiv Hitlera. Nakon teškog poraza Nijemaca, Staljin, Winston Churchill i Franklin Roosevelt se udružuju tako da zajedno mogu pobijediti Nijemce. U vanjskoj politici nakon njemačkog poraza kod Staljingrada, neutralne i Njemačkoj savezničke države počinju otvarati za sebe i druge mogućnosti u slučaju njemačkog poraza.[67]

[67] Kitanović, 156-164., Beevor, 418-433.

Zaključak

Bitka za Staljingrad bila jedna od najvećih i najvažnijih bitka Drugog svjetskog rata. Poraz Njemačke u Staljingradu označava veliku prekretnicu te od tada glavnu igru u ratu počinju voditi sile Antante. Bitka je označila prekretnicu zbog toga jer po prvi puta u ratu, Njemačka gubi te prelazi u defenzivu te nije ta strana koja pobjeđuje. Do Bitke u Staljingradu, Nijemci su bili neporaženi, a nakon njihovog poraza se pokazalo da nisu nepobjedivi te da se mogu poraziti. Zbog gubitka možda najboljih ljudi koje je Hitler slao na Istočno bojište i poraza, moral Nijemaca više nikad nije bio isti. Mislim da je Njemačka mogla dobiti bitku te čak Čujkov navodi u svojem dnevniku kako su ih Nijemci mogli lako slomiti da su bolje organizirali napade.

Vođenje rata u zimskim uvjetima na koje Nijemci nisu bili spremni i slušanje naredba njihovog vođe bili su za njih kobni. Hitler je bio posve ovisan o osvajanju Staljingrada te mu je davao više osobni značaj. Njegove taktičke pogreške te njegove naredbe koje nisu dopuštale povlačenje u kriznim situacijama odigrale su primarnu ulogu u porazu Nijemaca. Uz to moram spomenuti odličnu vojnu taktiku Čujkova, koji je potpuno onemogućio Nijemcima da vode svoj *blitzkrieg* u Staljingradu, što je onemogućilo njihova bombardiranja, kretanje tenkova, zbog toga jer su se Sovjeti uvijek stajali blizu Nijemaca i nisu im davali puno prostora za kretanje. Vrlo slabo njemačko planiranje i vođenje rata, kombinirano s jakim Sovjetskim otporom i odlučnošću, stajalo je Nijemce i Hitlera bitke u Staljingradu, a naposljetku i rata. Poraz Nijemaca kod Staljingrada bila je ključna točka daljnjeg toka rata. *Wehrmacht* je izgubio previše svojih najboljih vojnika, časnika, oficira te nisu mogli s lakoćom nastaviti rat protiv sila Antanta. Može se sa sigurnošću utvrditi da je bitka za Staljingrad bila označena velikom pogreškom Njemačke vrhovne komande i samog Hitlera te je na kraju rezultirala i potpunim porazom u Drugom svjetskom ratu.

Literatura

1. Antill Peter, *Stalingrad 1942*, Mitland House, Oxford, Osprey Publishing, 2007.
2. Paape Abraham Harry (ur.), *Drugi svjetski rat*, Mladost, Zagreb, 1982
3. „Battle of Stalingrad“, http://www.history.com/topics/world-war-ii/battle-of-stalingrad, Preuzeto: 18. 3. 2016.
4. Beevor, Antony, *Stalingrad*, Penguin Books, London,1998.
5. Bishop, Chris, *The Encyclopedia of weapons of World war II*., Barnes&Nobles Books, New York, 1998.
6. Boffa, Giuseppe, *Povijest Sovjetskog Saveza*, Otokar Keršovani, Opatija, 1985.
7. Hanley, Brian, „The Enduring Relevance of the Battle for Stalingrad“, *Joint Force Quartley,* 43, 4, 2006., 88-92.
8. Hastings, Max, *All hell let loose: The world at war: 1939-1945*., Harper Press, London, 2011.
9. Hoyt P. Edwin, *199 days: Battle for Stalingrad*, Forge Books, New York, 1999.
10. Kitanović, Branko, *Staljingradska bitka*, Alfa-Zagreb, 1978.
11. Mann, Chris (ur.), *Velike bitke Drugog svjetskog rata*, Znanje, Zagreb, 2014.
12. Roberts Geoffrey, Victory at Stalingrad, Pearson education limited, London, 2002.
13. Sulzberger C.L., *Drugi svjetski rat*, Marjan Tisak, Zagreb, 1982.
14. Zabecki T.David, „The greatest general no one ever heard of“*, World War II*., 2008., 29-35.
15. Werth, Alexander, *Rusija u ratu 1941-1945*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1979.

Sažetak

Bitka za Staljingrad je bila jedna od najvećih i najsmrtonosnijih bitaka u Drugom svjetskom ratu. Sve je počelo nakon Operacije Barbarosse kojom Hiter nije zadovoljio svoje želje. Operacijom Plavo, Njemačka je započela svoj napad na Staljingrad 28. lipnja 1942. godine. Bitka za Staljingrad sastojala se od: njemačke opsade Staljingrada, borbe unutar grada i sovjetske protuofenzive u kojoj su Sovjeti uništili njemačku 6. armiju. Bitka je završila predajom Nijemaca 2. veljače, odnosno 3. veljače 1943. Staljngrad se nalazi na jugozapadu Rusije na rijeci Volgi. Najistaknutiji vođe koji su vodili bitku bili su Friedrich Paulus i njegova 6. armija te Georgij Žukov i vođa 62. armije Vasilije Čujkov. Obje vojske su imale više od milijun mrtvih, a procjenjuje se da su Nijemci imali 750.000 mrtvih, dok su Sovjeti imali približno 500.000. Bitka za Staljingrad je bitna zbog toga jer je označila kraj njemačkog prodora u istočnu Europu i Rusiju te su Nijemci doživjeli svoj prvi veći poraz za vrijeme Drugog svjetskog rata, što je narušilo moral njemačke vojske.

Ključne riječi: Staljingrad, 1942 – 1943, Friedrich Paulus, 6. armija, operacija Plavo.

Abstract

The Battle of Stalingrad was one of the bigest and deadliest battles in WW2. It all began after Operation Barbarossa, in which Hitler did not satisfy his desires. With Operation Blau, Germany began its assault on Stalingrad on June 28, 1942. The battle of Stalingrad is taken to include: the German siege of Stalingrad, the battle inside the city and the Soviet counter-offensive which destroyed the German Sixth army. The battle ended with the surrender of the Germans on Feb. 2, that is 3. February in 1943. The most prominent leaders who fought the battle were Friedrich Paulus and his 6th Army and Georgy Zhukov and leader of 62 Army Vasily Chuikov. Both armies had more than a million dead, and it is estimated that the Germans had 750,000 dead, while the Soviets had about 500,000. The Battle of Stalingrad marked the end of Germany's advances into eastern Europe and Russia and the battle was the first major German loss during World War II and that undermined the moral of the German army.

Keywords: Stalingrad, 1942 – 1943, Friedrich Paulus, 6. army, operation Blue.